

ВИЖАГИҲОИ КОРБУРДИ КАЛИМА, ИБОРА ВА ТАЪБИРОТИ МАРДУМӢ ДАР АШӢОРИ ФАРЗОНаИ ХУЧАНДӢ

Мирзоев Масудҷон Кимсанович

Муаллими кафедраи забоншиносии Донишгоҳи давлатии Фарғона.

ARTICLE INFO.

Keywords:

Farzona Khujandi, word, phrase, style, creativity, lyricism, language of poetry, merminology, folk culture

ABSTRACT

Farzona creates a good basis for expressing her feelings, thoughts and poetic interpretations with her non-standard and unusual use of words, phrases and meaningful folk interpretations. Elegance, creativity, expressing poetic feelings and thoughts in an individual style, taking into account the taste of the reader, the creation of new words and phrases and formulations is one of the characteristics of the poet's style, some of which we will explore and consider in this article.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Суханварони соҳибсабк чавҳари чони суханро аз забони мардумӣ мегиранд ва онро дар корғаҳи эҳсоу тафаккур ҷилои тоза бахшида, бо шаклу бадеъу мазмуни тоза боз ба мардум тақдим мекунанд. Ин чараён заминаи устувори рушди забони адабӣ, хоссатан каломи бадеъ буда, дар навбати худ ба ганҷдони забони мардумӣ дурри ноб мерезад.

Фарзонаи Хучандӣ ҳамзамон бо таҳаввуллоти назарраси фикрӣ ва суварӣ, ки ба шеъри муосири тоҷик ворид намуд, аз вожаву ибораҳо ва таъбироти мардумӣ, истилоҳоти дар ғӯиши мардумӣ фаъоли илмӣ ва фановарии муосир низ бо лафзпардозӣ, вожасозӣ ва тарокибу таъбиروفариниҳои ба худ хосаш истифода мебарад. Доир ба вижагиҳои ҳунари вожасозӣ, иборатардозӣ, корбурди калимаҳои камистеъмол ва “ғайришоирона”, мухтасар, сабки аз дигарон мутафовити Фарзона М. Мирзоюнус¹, адабиётшинос Н. Нурзод² ва забоншиносон: А.Ҳасанов³, М. Олимҷонов⁴, С. Ҳочиев⁵, С. Ғанизода⁶ ва дигарон таҳқиқоти арзишмандро анҷом додаанд. Бо ин ҳама, вижагиҳои корбурди калима, ибора ва таъбироти мардумӣ дар ашъори Фарзонаи

¹ Мирзоюнус, М. Шарҳи шаст шеъри Фарзона. Монография / М. Мирзоюнус. – Хучанд: Ношир, 2019. – 244 с.

² Нуров, Н. Таҳаввул ва таҷаддуи суннатҳои адабии мактаби Бедил дар ашъори Фарзона [Матн] / Н. Нуров // Паёми Суғд. – 2014. – № 11. – С. 50-64.

³ Алишерзода, Ф. Таҳлили қиёсии маъноиву сохтори соматизмҳои ашъори Фарзона ва «Маснавии маънавий»-и Ҷалолуддини Балхӣ. Рисола барои дарёфти дараҷаи доктори фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисоси 6D020500 [Матн] / Ф. Алишерзода. – Хучанд, 2020. – 181с.

⁴ Олимҷонов, М. Калимасозии нодири ашъори Фарзона [Матн] / М. Олимҷонова // Сухан аз гавҳариёни сухан (Маҷмуаи мақолаҳои илмӣ). – Хучанд: Нури маърифат, 2017. – С. 246-253.

⁵ Ҳочиев, С. Пасванди «-истон» ва мавридҳои корбурди он дар ашъори Фарзона [Матн] / С. Ҳочиев // Гулшани андеша (Мунтахаби мақолати илмӣ дотсент С. Ҳочиев ва меҳрномаи ҳамкорону шоғирдон) – Хучанд: Нури маърифат, 2019. – С. 164-183.

⁶ Ғанизода, С. Окказионализмҳо дар «Девон»-и Фарзона [Матн] / С. Ғанизода // Аҳбори ДДХБСТ. Силсилаи илмҳои гуманитарӣ. – Хучанд, 2019. – №1. – С. 110-116.

Хучандӣ, ба ҳадде, ки мебояд, ҳанӯз таҳқиқ нашуда аст.

“Агарчи воҷасозӣ яке аз омилҳои гановати забони шеъри Фарзона шудааст, аммо маҳз огоҳии жарфи шоир аз фарҳанги забони форсӣ-тоҷикӣ забони осораширо пурранг сохтааст.”⁷ Муҳақиқони эронӣ - Алиасғари Буванди Шаҳриёрӣ ва Тоҳира Сайидризоӣ ашъори Фурӯғи Фаррухзод, Фарзонаи Хучандӣ ва Холидаи Фурӯғро аз дидгоҳи назарияи Чонсун (бо услуб ё худ равиши оморӣ) мавриди пажӯҳиш ва муқоиса қарор дода, ба хулосае омадаанд, ки “Дар маҷмӯъ, калимоти клешай ва дастфарсуд дар шеъри ҳар се шоир андак аст ва андак вожаҳое аз ин даст ҳам, ки дида мешаванд, дар бофти калом, корбурдҳои гайр аз корбурдҳои суннатии адабиёт доранд.”⁸

Али Асғари Шеърдӯст дар муқаддимаи маҷмӯъаи ашъори Фарзона “Паёми ниёкон”, ки бо дабири порсӣ дар Эрон нашр шудааст, менависад: “Шоир мутаалиқ ба иқлиме хос аст, ӯ тоҷики Мовароуннаҳрӣ аст, аз ҳамин рӯ аст, ки дар ҷой ҷойи шеъри ӯ метавон аз зиндагии мардуми ин сарзамин ва ба таври хос аз ғӯиши Хучанд суроғ гирифт”.⁹ Воқеан, вожаҳои мардумӣ ва хоси ғӯиши Хучанд дар ашъори Фарзона ба назар мерасанд, аммо нобачо ё тасодуфӣ нестанд, балки аз ин ё он ҷиҳат бори маънӣ мекашанд, ҳусни баёнро таъмин мекунанд.

Менавишти рисолаи худро,

Дар бари гоҳвораам шишта.¹⁰

Фарзона бо он захираи луғавие, ки дорад ба осонӣ метавонист ба ҷои вожаи соф мардумии “шишта”, муодили адабияшро ба қор гирад, Аммо бо мақсади таъмини самимият, халқияти гуфтор ва тасвири фазои гуворои оилавӣ аз “шишта” истифода мекунад. “Ба назар мерасад, ки Фарзона дар истифодаи калимоти пеши худ монеа намегузорад ва аз тарафи дигар, ӯ устодона аз вожаҳои ғайримаъмул истифода мекунад.”¹¹ Яке аз калимаҳои дар шева ғаёл, вале дар забони адабӣ камистеъмом - “чиркин” дар ашъори Фарзона басомади назаррас дорад. “Чиркин”- чиркгирифта, олудаи чирк, доғгирифта, касиф, нопок, ношуста; муқобили тоза: чиркин қардан, чиркин шудан. 2. маҷ. бадқор, бадният, олудаи бадӣ, ифлос. 3. маҷ. моли дунё, сарват.¹² Вожаи “чиркин”, ки дар ашъори фарзона ғалибан маънои маҷозӣ қасб мекунад, дар абёти зер барои муъҷаз, нотақрор ифода шудани матлаби шоир муосидат қардаст:

Дуст, дӯст, қўмак кун, бо ҳам, эй шафақтаркиб,
Қалбҳои чиркинро мезанем собунҳо.¹³

* * *

Ҳанӯз чирки дилеро нашустаам.¹⁴

* * *

Мебинӣ, дар ин беобиву бачарогиву бегазӣ,

⁷ Қосимзода Солеҳ Салим. Масолили шинохти сабки шеър дар адабиёти замони истиқлол. Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илми доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ. ДУШАНБЕ – 2022. Саҳ.244.

⁸ Парвона Барорпур. Муқоисаи шеъри Фурӯғи Фаррухзод, Фарзонаи Хучандӣ ва Холидаи Фурӯғ аз манзари назарияи Чонсун. Пажӯҳиши адабиёти муосири ҷаҳон, давраи 19, №1, 1393, аз с.45 то 71.

⁹ Фарзона: Паёми ниёкон. Интишороти Садо симои Ҷумҳурии Исломии Эрон. 1375.

¹⁰ Ҳама гул, ҳама тарона. Нашриёти “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 11.

¹¹ Қосимзода Салим. Масолили шинохти сабки шеър дар адабиёти замони истиқлол. Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илми доктори илми филология аз рӯи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ. Душанбе – 2022. Саҳ.244.

¹² Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ. 2. Душанбе – 2008. С. 555.

¹³ Фарзона: Мӯҳри гули мино. «Ношир». Хучанд – 2006. С. 193.

¹⁴ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 464.

чӣ қадар ҷомеа **чиркин** шудааст.

Истифодаи бачо ва зебо аз вожаҳои фаъоли мардумӣ дар ашъори Фарзона аз як тараф, ба мардумӣ шудани забони шеър мусоидат намояд, аз тарафи дигар ба тасовиру маонӣ барҷастагӣ ва асаргузорӣ бахшидаанд. Шоир бо корбурди вожаҳои “*нофорам*”, “*охирзамон*” низ ҳамин вижагии сабки худро таъмин намудааст:

Нофорам аст баҳри шумо нағмаҳои ман...¹⁵

* * *

Муҳаббат омаду охирзамон шуд...¹⁶

Дар шеъри “*Умри одам*” пеши назари хонанда *тифлӣ* бо сифатҳои *субҳ*, *ҷавонӣ* бо вижагиҳои *нимарӯз* ва *тирӣ* бо шурӯби салтанати *шом* падидор мешавад. Ҷиҳати ҷолиб ба мавзӯи баҳси мо он аст, ки шоир бо истифода аз вожаи мардумӣ ва на чандон шоирона – *зуллуқ* бебақоӣ, бевафоии дунё, қачрафтории фалак, даргузар будани умри одамиро, ки аз мавзӯоти қадимӣ ва ҷовидонаи фалсафӣ ва таҳқиқи бадеист, хеле барҷаставу асаргузор ифода мекунад ва тафаккур тахайюли ибораоро ва иборарандозии шоир иборай наву сермаъно меофарад: “**Зуллуқи офоқ!**”

Зодсарви қоматаш поён хамида,

Зуллуқи офоқ хунаширо макида.¹⁷

“*Бисёре аз шуаро боварманд бар инанд, ки шеър забони хосаи худро дорад ва ҳар вожаву калимоте наметавонад дар он корбурд дошта бошад.*”¹⁸ Сурайё Ҳақимова вожаҳои ғайришоиронаи Фарзонаро хуш мепазирад ва мегӯяд: “*Фурӯғ чанд даҳсола пеш қайд кардааст, ки “ чизе, ки шеъри маро хароб кард, ҳамин тавачҷӯҳи зиёд ба зарофат ва зебоӣ аст ”. Ба андешаи ин шоири тавоно дар замони муосир шеър ба вожаҳои ғайришоирона эҳтиёҷ дорад, то ҷони тоза ёбад. Фарзона ин маъниро хеле хуб дарк карда, хунармандонаву шоирона аз ҷунин вожаҳои “ғайришоирона” истифода мебарад.*”¹⁹ Мо низ бар онем, ки вожаҳои аз қабилӣ “*чиркин*”, “*беобиву бачарогиву бегазӣ*”, “*зуллуқ*” шоирона нестанд, вале дар матни ашъори Фарзона бори бештари маъноӣ мекашанд ва хусусияти эҳсосу афкорбарангезӣ касб мекунанд.

Имзои шабнам аст дар авроқи сурхи гул,

Мо ошиқем хомаи имзогузorro.²⁰

Имзо ва **имзогузорӣ** истилоҳоти услуби расмӣ- коргузорист, моли шеър нест. Вале Фарзона беҳунаре нест, ки барояш хонақоҳ тангӣ кунад. Вай метавонад “*шартнома*”-ро, ки ҳуҷҷати расмист, ба сифати абзори тозаи андешаҳои отифӣ қарор диҳад.²¹ Дар байти зерин низ бо истифода аз **қарор бастан** ва **тадбиқи он** фалсафаи азми ояндасозӣ ва фардоафрӯзиро бо камоли хунари суҳанпардозии ғайримаъмулӣ ифода кардааст:

Ҳоло, ки қарор баст бо оянда,

Тадбиқи ҳамин қарор дорад дили ман.²²

Бекорон, рухсатӣ, истеъфо аз истилоҳоти иҷтимоӣ-иқтисодист:

¹⁵ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 246.

¹⁶ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 109.

¹⁷ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 157.

¹⁸ Қосимзода Салим. Масолили шинохти сабки шеър дар адабиёти замони истиклол. Диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илми филология аз рӯйи ихтисоси 10.01.01 – Адабиёти тоҷик; равобити адабӣ. Душанбе – 2022. Саҳ.244.

¹⁹ Шеър, хунар ва иҷтимоӣ”. Нашриёти “Ношир”. Хучанд-2018. С. 114

²⁰ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 336.

²¹ Ниг. Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 196.

²² Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 381.

Дил, ки бемуҳаббат шуд, зистан азият шуд,
 Ё Худо, намон моро дар қатори бекорон.²³

* * *

Безор зи рухсативу истеъфоҳо,
 Дил ранҷбарасту кор меҳоҳад боз.²⁴

Сурайё Ҳакимова андар шарҳи истифода “аз содатарин ҳаводиси рӯзгор- “аз вазифа сабукдӯш шудан” дар байти зерин:

Ба иштибоҳ туро соҳиби дилам хондам,
 Аз ин вазифаи зебо кунам сабукдӯшат.-

дакиқназарона таъкид мекунад: “Аслан вожаи “сабукдӯш” ва ибораи “сабукдӯш кардан” маънии начандон хушояндро ифода мекунад, аммо маънии ҳамин вожаро бо василаи тасвири зебо ба қолаби газал рехтан ғайриинтизор ва шоирона сурат гирифтааст.”²⁵

Раводид (виза) барои убур аз марзи кишварҳои хорича хуччати ҳатмист, ки пас аз фурупошии Иттиҳоди Шӯравӣ барои хоссу оми мардуми мо ҳам мафҳуми маъруф шуд ва инак дар байти зерин ба ҳукми нигини ангушттарин бо анвори маънии мучаддад чило медиҳад:

Сад соли дигар ҳазор соли дигар,
 Бар кишвари орзу **раводид** ту бош.²⁶

Барои мукаммалу мухайял тасвир кардани ҳолати замин дар фасли зимистон истиорае беҳтар аз “**наркоз**” пайдо кардан имкон надорад. Шояд, баъдан худи Фарзона ё шоири дигар пайдо кунад.

Хок бо таъсири **наркози** шадиди барф мехобад
 Беҳису беёду бехотир...²⁷

* * *

Кӯдакон - ин нозпарвардони тобистон

То кучо дар мағзҳои бегами худ

Фикри **иксу игрики дарси риёзӣ** мекунад²⁸

* * *

Ёдам омад, ки муаллим бар мо,

Шарҳи қонуни **Нютон** мегуфт.

Сухан аз **неруи қазби замин** буд ...²⁹

Чи дар шева ва чи дар забони адабӣ “**ачали гулчин**”, “**гурамарг**”, “**ҷавонмарг**” фаровон истифода мешаванд. Утуфат ва маъсумияти андешаву тахайюлоту Фарзона ба ин радиф калимаи мураккаб ва навсохти **нинимарг**ро ворид намуд, ки асосаш ҳамон вожаи мардумӣ – **нинӣ** аст. Ба

²³ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 269.

²⁴ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 376.

²⁵ С. Ҳакимова: Шеър, хунар ва иҷтимоъ. Нашриёти «Ношир» Хучанд, 2018. С. 114.

²⁶ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 364.

²⁷ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 269.

²⁸ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 2. С. 170.

²⁹ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 268.

фикри мо, *нинимарг* ҳам лиҳози навӣ ва ҳам аз лиҳози таъкиди драматизми фочеа дар қиёс бо “*ачали гулчин*”, “*зурамарг*”, “*ҷавонмарг*” бартарияти шаклӣ ва маъноӣ дорад. Хосса тан, дар байти зер:

Андар ин куфркада шабнамаки нинимарг

*Чӣ қадар фурсати будан дорад...*³⁰

Онгуна, ки мушоҳида шуд, Фарзона вожаи мардумии “*нинӣ*”-ро ҳамчун намод ё тимсоли боризи покӣ ва маъсумият ба кор бурда, вожаву тарокиб ва таъбироти тозаӣ шоирона (*нинимарг*, *нинии баҳор*, *рӯҳи нинӣ*, *дилам нинии хушбахт*, *нинии ҳазорсола* ва ...) офарида аст. Ибораи “*нинии ҳазорсола*” арзиши онро дорад, ки дар радифи беҳтарин ва пурмаънотарин намунаҳои санъати тасвири пародоксӣ ҷой гирад.

Сарторик дар “Фарҳанг” маҷозан ба маънои зани ҳомила меояд.³¹ Дар байти зерин истифода шудани ин вожаи ба хосу ом фаҳмои мардумиро метавон *маҷоз андар маҷоз* номид:

Оре, кас намефаҳмад

*Будани хуршедро дар андаруни субҳи сарторик....*³²

Вожаву таркибҳои мардумӣ дар ашъори Фарзона тӯфайли аз санъати ташхис ҳунармандона истифода бурдан, ҷонбахшӣ ба ашӯ ба наҳфи ҳайратангез ҷони тоза мегиранд. Масалан, боз ба вожаи “*нинӣ*”, ки дар осори Фарзона басомади зиёд ва бачову хотирмон дорад, бармегардем. Тафаккур ва таҳайюли бадеии Фарзона ҳадди мумкин ва мамнӯро намепазирад. Дар ашъори ӯ хонанда ба *нинӣ* будани осмону гулу ишқу ва ғайраҳо на танҳо бовар мекунад, балки меҳодад *нинӣ* бошад:

Бӯи нинӣ чӣ қадар ширин аст,

бӯи пирӣ чӣ гализ.

Одаму Ҳавво нинӣ буданд.

Башар нинӣ буд,

Гулҳо нинӣ буданд.

Осмон нинӣ буд.

*Ишқ нинӣ буд.*³³

Хулоса: Вижагии назарраси сабки Фарзона истифода аз вожагонест, ки шоирона нестанд ва дар осори дигарон камтар ба назар мерасанд. Барои балеғу саҳеҳу бадеӣ ифода кардани эҳсосу андешаҳои шоирона дар асоси калимаҳои шевагӣ ва ҳатто истилоҳоти мардумишудаи илму фановарӣ калимаҳои мураккаб, иборот, тавсиф ва таъбирҳои шоирона меофарад.

Дарки амиқи ҳосият ва моҳияти ашӯ, воқеаҳо, андешаи густарда ва таҳайюлотӣ рангин, диди дарунбини шоирона, ғановати таркиби луғавӣ, мукамал донишҷӯи табиати забони адабӣ ва шеваи мардумӣ, истилоҳоти илмӣ, фановарӣ ба шоир имкон дода, то вожаҳоеро аз қабилӣ зулук, *нинӣ*, *чиркин*, *ҳуқумат*, *имзо* ва *имзогузорӣ*, *ҳукми авф*, *ҳабс*, *раддия*, *барқия*, *даъватнома*, *навбатдорӣ*, *ҳезумшиканиву алавмонӣ*, *газчаи эронӣ*, *бухорӣ*, *яхдон*, *маҷлис*, *намоянда*, *лӯлаи обу идораи об*, “*наркоз*”, “*икс*”-у, “*игрик*”, “*қонуни Нютон*” ва ... ба шеър ворид кунад, аз ин қабил вожаву тарокиби куллан ношоирона намоду самбулҳои шоирона созад ва ба хонанда истиораҳои бесобиқа, тасвири зебо ва андешаҳои мунаввари орифоноро тақдир

³⁰ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 27.

³¹ Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷ. 2. Душанбе – 2008. С. 218.

³² Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 118.

³³ Фарзона: Ҳама гул, ҳама тарона. “Хуросон-медиа”. Хучанд- 2014. Ҷилди 1. С. 469.

кунад.

Аҳли адаб ва иродатмандони каломи бадеъ Фарзонаро ғолибан ба сифати шоири ошику орифе мешиносанд, ки эҳсосу отифаҳояш бештар ба олами улвӣ, фалсафа ва ирфон иртибот дорад. Мувофиқем. Аммо як дидаи эътибор дӯхтан ба дарунмояи ашъори ӯ бас аст, ки пеши назари мо шоири шеърҳои бадарди иҷтимоӣ, фарроши муҳити маънавии инсон, ҳомилу ҳомии фарҳангу забони миллии падид ояд.

Литература

1. Қосимзода С. Масоили шинохти сабки шеър дар адабиёти замони Шуравӣ: дисс... илмий докт. илми филол. /
- С.Қосимзода. Душанбе – 2022. - С.265, 266.
2. Мирзоюнус, М. Адабиёти миллии ва муколамаи фарҳангҳо / М.Мирзоюнус. – Хучанд: Ношир, 2015. - 514 с.
3. Мирзоюнус, М. Осорномаи Фарзона / М.Мирзоюнус. – Хучанд: ҚММ Хуросон, 2021. - 188 с.
4. Нурзода, Низом. “Ҷойгоҳи адабиёти тоҷикӣ дар фарҳанги миллии” / Низом Нурзода // Маҷаллаи академии илмию оммавӣ “Илм ва Ҷомеа”. – 2019. - №3.
5. С. Ҳақимова. Шеър, ҳунар ва иҷтимоӣ / Ҳақимова С. - Хучанд: Ношир, 2018. - 335 с.
6. Сайфуллоев, А. “Дар бузургдошти “Фариштаи фаррухрисолат” / А.Сайфуллоев // Рӯзнамаи “Ҳақиқати Сӯғд”. - 2016. - 5-уми июл. - № 80 (17605). – С 3.
7. Сатторзода, А. Аз фарши иҷтимоӣ то арши кибриё. Бунёди Байналмиллалии ҳифз ва пуштибонии забони тоҷикӣ – форсӣ / А.Сатторзода. <https://www.facebook.com/> (Санаи истифода 14.02.2023).
8. Сиёсати фарҳангӣ ва омили субот ва пешрафти ҷомеа. http://pitfi.tj/sites/raiyomnomai_farhang-2018-01.pdf
9. Зехнӣ, Т. Санъати суҳан / Т.Зехнӣ. - Душанбе: Маориф, 1992. - 301 с.
10. Умари Хайём. Рубоӣёт. – Хучанд: Ношир, 2020. - 235 с.
11. Фарзона. Ҳама гул, ҳама тарона. – Хучанд: Хуросон-медиа, 2014. – Ҷ.1. - 504 с.
12. Фарзона. Ҳама гул, ҳама тарона. – Хучанд: Хуросон-медиа, 2014. – Ҷ.2. - 500 с.
13. Хосейни, С. Особҳои поэтикаи стихови Фарзонаи Худжанди ва онҳо ба адабиётҳои иранӣ ва тоҷикӣ / С. Хосейни. – Душанбе: Тоҷикнавис, 2012. – 26 с.